

*Den verksamma*

## *Fritänkaren*

Nr. 254 April 2017

Tjugofemte årgångens femte nummer

*Innehåll :*

Ahasverus minnen, del 162: <i>Några pinsamma minnen</i>	2
Två sociala romaner	6
Några av världens bästa operor	7
Gamla filmer	12
Några milstenar, april 2017	15
Tillbaka till Zanskar, del 20: <i>Greenland</i>	15
Prövningsresan, del 5: <i>Frusen i Dharamsala</i>	17
Lugna resan, del 7: <i>Regn i Lamayuru</i>	18
Resplanerna för i år	20
Rötter – resenärens tröst	20

*Fritänkaren*, som utkommit med 254 nummer sedan 1992 i både pappersform och på nätet, har aldrig sökt eller undfått något statligt eller kommunalt stöd eller bidrag för sin utgivning, ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månne, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Den har aldrig haft någon sponsor. Samtliga tidigare nummer finns tillgängliga på Wordpress:

<https://clanciai.wordpress.com/fritankaren/>

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

**OBS! Nytt Postgiro! - 35 86 46 – 8 (Göteborgs Skrivarsällskap)**  
eller **Bankgiro:** 3300-510910-9354 (Nordea bank, "Fritänkaren", C. Lanciai)

**Glöm inte att ange avsändare!!**

Årsprenumeration: 250 kr (även i Danmark och Norge; i Euroland: 30 Euro)

Tvåårsprenumeration : 350 kr (40 Euro)

*Avgifterna har inte höjts på över 13 år.*

IBAN-nummer för folk som eventuellt vill betala prenumeration även från annat utland:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 27.3.2017

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany 276

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns numera alltid tillgängligt på nätet jämte andra skrifter:

[www.fritenkaren.se](http://www.fritenkaren.se)

e-post-adress : [clanciai@yahoo.co.uk](mailto:clanciai@yahoo.co.uk)

En av Stefan Zweigs mest berömda, älskade och framgångsrika böcker var ju hans essaysamling *Sternstunden der Menschheit* ("Odödliga ögonblick i mänsklighetens historia") där han berättar om hur bland annat Händels *Messias* kom till, hur Rouget de Lisle kom att komponera Marseillaisen på en natt och Wilsons kamp för de Förenta Nationerna, bland mycket annat; men det har minsann även förekommit pinsamma ögonblick i människans historia, som upprepade gånger fått en att skämmas över mänskligheten och över att alls behöva vara människa.

Den 17 april 1953 förekom denna artikel i *Rome News Tribune*:

"En ung israelisk fanatiker attackerade och skadade Jascha Heifetz senaste afton, då han drämde till honom med ett järnrör som träffade hans högra arm, för att den världsberömda violinisten spelat ett stycke av Richard Strauss i Israel. Det var nära hotell King David i Jerusalem som incidenten inträffade, och trots blodvite konstaterades det att skadan var mindre än man befarat, så att han kunde genomföra sitt konsertprogram för Israel under de två följande dagarna."

Hur i all världen kunde någon israelit ha någonting emot musik av Richard Strauss? Hans enda brott hade varit att han anförtrotts ansvaret som chef för *Reichsmusikkammer* från november 1933 till juni 1935, alltså bara ett och ett halvt år, tills han avskedats av nazisterna på grund av ett brev som beslagtogs av Gestapo, där Strauss uttryckt sitt missnöje med nazisterna för att de blandat sig i hans personliga angelägenheter – han hade samarbetat med Stefan Zweig, som skrivit librettot till hans opera *Die Schweigsame Frau*. Operan totalförbjöds och spelades aldrig mer i Tyskland förrän långt efter kriget.

Hans ställning som nazisternas musikaliska ledare var alltså bara tillfällig och kortvarig, och ändå fördömdes han till och med av en sådan som Toscanini, som dock hyllade honom som musiker – "för kompositören Richard Strauss lyfter jag hatten, men inför människan tar jag den på mig igen".

Ändå avskydde Richard Strauss nazismen lika mycket som Furtwängler. Båda stannade kvar i Tyskland bara för musikens skull och fortsatte envist och troget att tjäna denna trots den politiska outhärdligheten. Strauss rent ut sagt struntade i den och fortsatte bara att komponera, som om den inte existerade. Han hade en judisk svärdotter Alice, som senare arresterades av nazisterna, varpå han tog kontakt med högsta instans, Adolf Hitler själv, för att få henne fri, vilket brev aldrig besvarades, men hon blev frigiven. Han försökte också få ut hennes släktingar ur Theresienstadt men helt utan framgång – alla dessa omkom i koncentrationsläger.

Trots hans uppenbara distansiering från nazismen ansattes han efter kriget och utsattes, liksom Furtwängler, för undersökningar av hans mellanhavande med berörda brottsliga myndigheter. Jag var på besök hos honom en eftermiddag när han var som djupast engagerad i sin sista stora komposition *Metamorphosen* som ett Requiem och monument över förstörelsen genom bombning av den anrika och unika Münchenoperan, när vi stördes av att någon ringde på porten. Han fick ett drag av skräckslagenhet över sig, bad mig säga till besökarna att han inte var hemma, och försvann.

De hade kommit för att fortsätta sin prövning av Richard Strauss nazistiska engagemang. Jag försökte gå i borgen för honom och förklara att han aldrig varit politiskt engagerad, påpekade hans judiska engagemang genom sin egen familj och försökte bli av med dem. De förstod att han inte var tillgänglig och lovade återkomma senare med klagande av att hotet mot hans ställning som musiker kvarstod.

När de gått fann jag honom ute på balkongen. Han hade krupit ihop i ett hörn som ett skräckslaget djur och satt där och tryckte, skälvande som ett djur jagad av blodhundar. Det var utomordentligt ömkligt. Han var ändå nästan 85 år gammal, en av världens erkänt främsta musiker, den kanske skickligaste kompositören någonsin och den sista i Johann Sebastian Bachs stora kontrapunktiska tradition, som envisats med att i trots mot tiden och den moderna musikens urartning fortsätta komponera absolut tonalt och med kontrapunktiskt mästerskap. Alla de andra var borta ur leken, Sibelius hade slutat komponera liksom Nielsen, Stenhammar, Puccini och Busoni var döda, och de kvarvarande betydande kompositörerna, som Ralph Vaughan Williams och de sovjetiska tonsättarna, hade förfallit till modernism. Han var fullständigt ensam kvar i den stora tonala traditionen, medan häxjaktsbesatta ihjälbombare av Tyskland sökte syndabockar bland de musiker som för musikens skull stannat kvar i Tyskland under de svåraste tänkbara förhållanden.

Det har blivit modernt att försöka omvärdera nazismen och poängtera dess ljusare sidor, men man kommer inte ifrån att det ohjälpligt var en hopplös diktatur, och ingenting kan försvara en diktatur. Man har gått så långt som till att försöka bevisa att Förintelsen aldrig ägde rum genom frånvaron av bevis, men även om det bara var knappt 300,000 judar som verkligen avlivades i koncentrationslägren genom gasning, enligt undersökningar av Röda Korset, så var detta ett folkmord och 300,000 för många – det borde inte ha varit en enda. Antalet spelar ingen roll. Vi kommer troligen aldrig att få veta det exakta antalet, men även om siffran 6 miljoner var betydligt överdriven kan denna aldrig reduceras till noll. Brottet mot mänskligheten kvarstår som ovedersägligt faktum för alla tider, och ingen var skyldig utom det nationalsocialistiska partiets diktatur.

Alla de som inte hade en aning om vad som pågick och som entusiastiskt deltog i de stora paraderna och massmötena i Nürnberg och Berlin, vanligt folk som förförts av Hitlers nationalistiska pathos, kan inte pådyvlas någon skuld, men man får samtidigt aldrig försumma att uppmärksamma alla de som kände på sig att allt var fel, som inte deltog, aldrig gick in i partiet och valde att stillatigande hålla sig tillbaka utan att försöka ingripa, då de förstod och accepterade att de var maktlösa. Dessa var de verkligt oskyldiga till tragedin, och de var troligen merparten av det tyska folket.

Masspsykos är väl det värsta monster som någonsin hemsökt mänskligheten och då och då drabbat den som en dödligt psykotisk massepidemi. Så var fallet med alla socialistiska rörelser under 1900-talet, både nationalsocialismen, fascismen och kommunismen, och jag upplever samma överväldigande livsfara vid en vanlig fotbollsmatch när huliganerna sätter i gång och driver publiken till masshysteri. Detta om något är idrottens bane, som för övrigt även är dödligt infekterad av korruption och doping, som dominerar hela den globala idrottsrörelsen. Det var samma sak vid gladiatorspelen och hästvagnskapplöpningarna i Rom och Konstantinopel, vilket bidrog till deras fall.

Första gången jag upplevde denna skräckinjagande masspsykos i modern tid var vid Versailles i början av den franska revolutionen. Versailles är värt ett kapitel för sig, detta sin tids värsta skrytbygge enbart genomfört för att tillfredsställa monsterkonungen Ludvig XIV:s fåfänga, som det franska folket fick betala för och vilket inledde Frankrikes utförsbacke mot den förskräckliga revolutionen, som spårade ur i och med stormningen av Bastiljen, som då bara hade några gamla senila fångar kvar att befria – i princip hade Bastiljen tagits ur bruk för länge sedan som statsfängelset.

Det fanns ännu hopp för att revolutionen kunde räddas åt ett demokratiskt håll, när pöbeln i Paris fick för sig att de skulle hämta kungen och drottningen Marie Antoinette till

Paris för att där ha dem under bättre uppsikt. Den vidskepliga föreställningen förekom, att parisarna därigenom skulle försäkras om sitt dagliga bröd – pöbeln kallade kungen och drottningen vanvördigt för 'bagaren och bagerskan'. En enorm människomassa samlade sig för att tåga mot Versailles och kräva kungafamilijs enlevering därifrån, men det sällsamma var att alla dessa var enbart kvinnor. Det var hela det monstruösa stickningsgardet från schavotterna, som satt och stickade när huvudena föll, räliga madamer, tandlösa skräcködlor, bedagade prostituerade, gamar och kopplerskor, alla Paris värsta ragator samlade sig för att med våld tvinga drottningen och kungafamiljen som fångar till Paris.

När de kom fram till Versailles skrånade de i kör och krävde att drottningen skulle visa sig på balkongen. De flesta hade stenar i beredskap att stena henne med – hon, den minst avskvärdade kvinnan i Frankrike, var den mest avskydda.

Jag var då gäst i Versailles och där tillsammans med general Lafayette, som deltagit i det amerikanska frihetskriget och hörde till revolutionens moderata ledare – det var han som skrev den första deklARATIONEN av mänskliga rättigheter, och det var före Bastiljens fall.

Hon insåg att hon inte hade något val än att tillfredsställa massan av harpyor där utanför och kunde inte avhållas från att träda ut på balkongen, men hon tog med sig sina barn.

När hon visade sig med sina barn på balkongen skrånade pöbelmassan: "Inga barn! Bort med barnen!" De ville uppenbarligen åtminstone inte stena barnen tillsammans med henne. Hon gick deras krav till mötes och skickade in barnen och stod så alldeles ensam där på balkongen öga mot öga mot den förskräckligaste hop vilda rasande kvinnor Frankrike någonsin sett.

Det var ett spånt sanningens ögonblick Alla väntade sig det oundvikliga, att hon verkligen skulle stenas där på balkongen, men kvinnorna tvekade. Ingen kunde bringa sig till att kasta den första stenen.

Detta observerades av Lafayette, som var en påpasslig strateg, och han tog tveklöst initiativet. Han steg ut till Marie Antoinette på balkongen, komplimenterade och kysste ridderligt hennes hand, förklarande sig redo att eskortera henne och hennes familj till Paris.

Detta hörde naturligtvis inte populasen, men de såg gesten, och med ens var den olidliga situationen förvänd till motsatsen. Någon ropade: "Leve drottningen!" och genast stämde alla in. Pöbeln hyllade och hurrade för henne! De var ändå bara kvinnor.

Men första gången jag upplevde masspsykosen i dess mest monstruösa och besinningslösa form var långt tidigare.

Alla känner till historien och kan den utantill in i minsta detalj. Den stora frågan och olösta mysteriet är hur folk egentligen tänkte när de gjorde som de gjorde vilket utlöste den stora katastrofen som fortfarande är aktuell idag.

Ändå försökte den stackars ståhållaren göra sitt bästa för att rädda situationen. Han ville definitivt inte vara med om den själv, men han ansåg sig inte ha något val när han ställdes inför en ursinnig och okontrollerbar, för att inte säga obegriplig pöbel och dess totala irrationalism.

Först försökte han genom den årliga plägseden att frige en fånge till påsken. Han fiskade då fram en okänd missdådare och lönnmördare, en omöjlig yrkesbrottsling som inte kunde annat än begå våld och mörda. Denne erbjöd han som valmöjlighet till den fullständigt oskyldige och fläckfrie unge nasarén, som aldrig gjort en fluga för när. Enligt hans bedömande måste valet vara självklart. Inte kunde de ju föredra en yrkesmördare, som gjorde tillvaron osäker på gatorna i Jerusalem både natt och dag, mot en harmlös helbrägdagörare och lärare?

Men när pöbeln skrek att de ville ha Barabbas fri slogs han av fasa inför vad han inte kunde förstå och bara definiera som det yttersta folkliga vansinnet. Ändå gav han inte upp.

Han lät den livdömde föras bort och misshandlas, och knektarna som gisslade honom hånade honom till och med, som de brukade göra med brottslingar som skulle korsfästas, och gav honom en krona av törnen, bara för att de hört att han kallats konungen av Israel. De hyllade honom gäckande som sådan och tyckte det var roligt medan han bara satt och blödde i sitt nästan redan ihjälmisshandlade tillstånd.

I den formen fördes han tillbaka till Pilatus, varvid håren reste sig på hans huvud. ”Min gud, vad har de gjort med honom!” tänkte han och beslöt att med varje medel försöka få honom fri.

En sådan gestalt kunde ju ingen mänsklig människa ha annat än förkrossande medkänsla med bara inför anblicken, varför Pilatus beslöt att just vädja till människors normala naturliga mänskliga känslor. Han förevisade den misshandlade för folket och vädjade till dem: ”Se människan!”

Och vad hände då? Ingen visade något medlidande. Tvärtom. Folket vrålade rasande: ”Bort med honom! Korsfäst honom!” och underströk sin illvilja med att idka utpressning: ”Om du låter honom löpa är du inte kejsarens vän!”

Hur var det möjligt? En larmande besinningslös aggressiv hop körde fullständigt över allt mänskligt förnuft och vräkte det över ända samtidigt som de fullständigt förkvävde alla sina egna naturliga mänskliga känslor.

Det har uttryckts mängder av teorier hur detta kunde hända. Man har försökt förklara det med att översteprästerna krävt hans död, övertalat folket till att det var det bästa för landet och att de till och med mutat agitatorer till att leda huliganklickar i krävandet av hans korsfästelse. Det finns ingenting som bestyrker detta.

Till detta kommer den dömdes egen märkvärdiga passivitet. Han försökte aldrig försvara sig och hade ingenting att säga till Pilatus inför dennes försök att komma till rätta med problemet. Det ligger nära till hands att förmoda att han underkastat sig hela avrättningsprogrammet med Golgatavandring och korsfästelse och allt och tydligt bara för att verkligen se till att profeternas profetior skulle gå i uppfyllelse.

Faktum är, att om Judas inte förrått honom och om Pilatus lyckats få honom fri hade det aldrig blivit någon kristendom, några evangelier hade aldrig skrivits eller förkunnats, det hade aldrig blivit någon fanatisk apostel Paulus, och livet hade bara fortsatt som vanligt – Jesus hade aldrig blivit någon Messias utan bara förblivit en av många profeter. Det är rentav möjligt att templet i så fall hade fått kunna fortsätta sin verksamhet och stå kvar utan någon Jerusalems förstörelse 35 år efter Golgataincidenten.

Det är ju omöjligt att ta reda på hur allt egentligen gick till, då Paulus, den förste kristne författaren, aldrig träffade Jesus och de första evangelierna skrevs ner minst 30 år postumt. Desto angelägnare blir det att åtminstone försöka förstå det.

Kan det ha varit så, att pöbeln i Jerusalem greps av någon sorts masshypnotism av ödet så att de bringades till att offra den som de bara fem dagar tidigare hyllat som konung, Messias och frälsare? Det är långsökt och bara ett av många försök till förklaring. Men mycket av denna offentliga lynchning, för det var det det var, måste man söka upprinnelsen till i den avrättades egen personlighet.

Han var överlägsen och hade gjort sig uppmärksammad och berömd över hela landet genom sin verksamhet som helbrägdagörande läkare och filosof i profeternas tradition. Det ryktades om honom att han var ättling i direkt nedstigande led till kung David, och Israel

längtrade efter en ledare som kunde frälsa judarna från det romerska förtrycket med dess främmande gudar, som de upplevde som en kränkning av deras egen. Tiderna var farliga, ett antal profeter hade mördats före honom, och hans egen kusin Johannes Döparen fick huvudet avskuret av den regerande herodianska familjen. Jesus var alltså varnad och dröjde därför i det längsta med sitt intåg i Jerusalem. När han slutligen satsade på det måste han ha varit införstådd med att det troligen måste betyda slutet för honom och hans verksamhet, men det mesta av denna var redan genomförd. Det återstod egentligen bara att låta de värsta profetiorna gå i uppfyllelse.

Judas måste ha varit införstådd med detta och varit fullt på det klara med vad han gjorde när han gav översteprästerna möjlighet att få grepp om Jesus. Denne kan mycket väl direkt ha anmodat Judas att göra denna insats. När sedan Judas såg konsekvenserna och upplevde Jesu lidandes realitet blev det för mycket för honom.

Detta är den troligaste teorin om bakgrunden till vad som hände. Kan folket belastas för att de krävde hans korsfästelse när Pilatus ville befria honom? Ingen var skyldig och alla var skyldiga. Översteprästerna tog på sig skulden: ”Må hans blod komma över våra huvuden,” och även om Jesus troligen kan ha velat det hela själv kan han inte heller tilldelas något ansvar.

Men faktum är att det var den larmande hopen som inte gav Pilatus något annat val än att låta korsfästa honom.

Masspsykos är människans vidrigaste ansikte, när många kommer tillsammans och låter sig hetsas upp till vad ingen kan hållas ansvarig för har det alltid lett till oöverskådliga världskatastrofskeenden, och om massorna som vrålade ”Korsfäst honom!” helt enkelt inte kunde med Jesus personlighet för att den var obekvä, så har avrättningen av honom bara gjort den obekvämligheten desto obekvämare och det permanent för alla tider.

### *Two sociala romaner*

”SoL 1:1” är beteckningen på Socialtjänstlagen nr. 1, portalparagrafen som reglerar och dirigerar samhällets förhållande till medborgaren, och är titeln på den första romanen. Den andra heter ”Socialarbetaren”. Båda handlar om samma sak och skildrar ungefär samma miljöer och problem men med helt olika perspektiv och temperament. Båda är dokumentära till karaktären, och båda bearbetar den ohyggliga verkligheten med en poetisk inställning. Båda är praktuppvisningar i våld, droger och sex, självmord och ond bråd död är vanligt förekommande och en del av vardagen, som dessutom förgylls av spyor, snedtrippor, katastrofala kärleksaffärer, psykoser och sammanbrott.

Det märkliga med dessa båda romaner i jämförelse är, att fastän de behandlar samma sociala verklighet i hela sitt ständigt alltmer hopplösa mörker, är de så påtagligt olika. Det är också 30 år mellan dem, den ena från 1985, den andra från 2016, vilket samtidigt även gör likheten mellan dem desto mera slående. ”SoL 1:1” dokumenterar sin verklighet subjektivt som den upplevs så nära inpå som man kan komma rakt av, man umgås med den konstant dagligen oupphörligt, det är nästan som en dagbok, medan ”Socialarbetaren” är en mera komplicerad roman där huvudpersonen först uppträder gradvis efter hand genom de brottsliga spår han lämnar efter sig, så att romanen blir som en omfattande demaskering av en synnerligen olycklig samhällsmedborgare vars enda slutgiltiga räddning blir den definitiva flykten från verkligheten. Den är mera omfattande och innehåller flera karaktärer och öden som dokumenteras inklusive

en polis och advokat och är svåröverskådlig i sin detaljerade utförlighet, medan "SoL 1:1" är mera rakt på sak och konsekvent skildrar allting som det är och upplevs direkt.

Det är ju ingen angenäm verklighet som skildras, snarare är det motsatsen, det vill säga verklighetens värsta baksidor under ett ständigt pågående och oupphörligt mera urartande soptunnegrävande i en avgrunds bottenlöshet, och frågan är om läsningen av dem är meningsfull eller om den bara måste ge avsmak. Hur oangenäm läsningen av dessa båda parallella romaner än kan vara så ger de åtminstone en insikt i en del av verkligheten som de flesta av naturliga skäl inte vill veta något av och därför går miste om.

"SoL 1:1" finns utgiven i bokform och kan beställas i bokhandeln eller rekvireras från förlaget Venaröd.

"Socialarbetaren" finns tillgänglig på nätet i PDF:

<https://issuu.com/lanciai/docs/socialarbetaren>

### *Några av världens bästa operor*

När vår far tog hela familjen med på våra första operaföreställningar under 60-talet förkunnade han, att det fanns tre operor som man inte fick missa: "La traviata", "Carmen" och "La bohème". "La traviata" upplevde vi på Stora Teatern i Göteborg med Hjördis Schymberg och Lars Billengren, och "Carmen" såg vi där några år senare med Edith Thallaug som en idealisk Carmen och Lars Billengren som en stackars Don José.

Naturligtvis finns det andra lika sevärda operor. Inte alla förstår att uppskatta och tillgodogöra sig operakonsten, men för dem som kan uppskatta den blir det lätt en passion som aldrig går över.

Den första operan kom till 1607 och väckte omedelbart furore och etablerade operakonsten genast som den högsta formen av musik jämte kyrkomusiken. Den ställningen har operan i princip hållit ända fram till våra dagar, medan kyrkomusiken blivit mera exklusiv och reserverad åt finsmakare.

Alla stora kompositörer frossade i att skapa operor utom Johann Sebastian Bach, som aldrig gjorde en enda. Händels operor är otaliga och har till och med upplevt en renässans i vår tid. Glucks och Mozarts operor har alltid stått sig i en klass för sig, medan Beethovens enda opera är en särpling som dock uppskattas desto mera av dem som kan uppskatta längtan och sånger om frihet från tortyrkamrar i underjordiska fängelser; medan Rossini gjorde sig till världens rikaste tonsättare genom populariteten i framför allt den oslagbara "Barberaren i Sevilla" men även sina andra dråpliga komiska operor. Mendelssohn följde i Bachs fotspår och satsade direkt på oratorier, medan Schumanns enda opera hör till de allra mest sällsynta och okända, då Wagner fördömde den.

Berlioz gjorde ett antal operor men gick sin egen väg, och hans operor hör till de allra svåraste. En generalrepetition av hans sista och största opera "Trojanerna" finns filmad, och de många aktörerna kommer av sig ideligen. "Benvenuto Cellini" är hans mest virtuosa och publikfriande, men den är också hans allra svåraste och musikaliskt mest komplicerade och krävande.

Den som förstod att göra operan lättillgänglig för folket var Verdi. Han kunde konsten att få fram en melodi som omedelbart slog an på vem som helst så att de aldrig glömde den, och hans omåttligt populära örhängen är ett stort antal som aldrig förlorat sin popularitet. Han gjorde 24 operor, men de allra mest älskade och outslitliga är "Rigoletto", "Trubaduren", "La

traviata” och ”Aida”. Wagner föraktade honom för att han, som han menade, bara kunde komponera managemusik.

Naturligtvis kommer vi inte förbi Wagner som operatonsättare. Det kan inte förnekas att han faktiskt kunde skapa underbara konstverk, men de är så hopplöst ojämna, då de hela tiden belamras med oändliga transportsträckor som bara blir längre hela tiden. Det är egentligen bara ”Den flygande holländaren” och ”Tristan och Isolde” som är musikaliskt givande hela vägen. För de flesta av de andra gäller det i allmänhet att en gång är nog. ”Tannhäuser” bjuder på de utsägligt vackra smyckena ”Sången till aftonstjärnan” och ”Pilgrimskören”, men resten kan man vara utan. Få kommer ihåg någonting av ”Lohengrin” utom bröllopsmarschen. I den monstruösa operakvadrologin om Ringen förekommer det underbara avsnitt i ”Valkyrian” och ”Siegfried” medan ”Götterdämmerung” är ett musikaliskt oformligt monster. Och vad skall man säga om ”Parsifal”? Vem har kunnat höra sig igenom dess fem timmar av långsamhet utan att somna? Dock förekommer även där underbara scener som kanske är Wagners musikaliskt högst stående, vilket då främst gäller de båda Gralscenerna. För övrigt, ju mindre sagt om Wagner, desto bättre. Otaliga var de tonsättare och dirigenter som ville bli lika duktiga som han men som alla dukade under för sin självkritik. Wagner hade ingen självkritik och var lika hänsynslös som tonsättare som mot sina medmänniskor.

Låt oss återvända till Italien, operans egentliga hemland, där den alltid förblev populär och lättillgänglig för vem som helst. En av dess främsta wagnerianer var Ruggero Leoncavallo, som faktiskt åstadkom ett antal operor som dock alla sjunkit i glömska, utom en: ”Pajazzo” (”I pagliacci”), en kortopera i bara en akt om kärlek och svartsjuka bakom kulisserna i ett sällskap aktörer i Commedia dell’Arte. Det är en slående opera som aldrig förfelar sin verkan i sin blandning av komik och bittert allvar, det gäller att hålla den skrattande masken till varje pris även när man blir som värst bedragen och förödmjukad, och till och med publiken har en roll med i operan.

En annan lika effektiv enaktare var den som på svenska heter ”På Sicilien” (”Cavalleria rusticana”) av Pietro Mascagni, som komponerade den på rekordtid och vållade nästan lika stor furore med den som på sin tid ”Barberaren i Sevilla” gjorde. Det är en lyrisk opera av utsäglig skönhet som blandar det rustika och det pittoreska med ett gruvligt ödesdrama som slutar med ond bråd död. ”Pajazzo” och ”På Sicilien” brukade framföras tillsammans i en helaftonsföreställning, men man har tyvärr frångått detta med tiden för att i stället blanda dessa enaktare med andra enaktare, till exempel Puccinis ”Gianni Schicchi” och med mindre framgång. ”Gianni Schicchi” hör till en annan grupp operor, medan Leoncavallos och Mascagnis båda trumfäss på operascenen definitivt hör samman.

Så kommer vi då till Puccini, som hade en helt annan inställning till det här med opera än någon av sina föregångare. Han ville skildra människor och upphöja dem genom musiken. Ingen har lyckats bättre än han med detta. Alla hans operor är stora kärleksoperor, som till och med Wagners ”Tristan och Isolde” i sin överdimensionerade storvulnhet framstår som mindre innerlig och övertygande mot.

Hans första stora framgång var ”Manon Lescaut” på en 1700-talsroman av Abbé Prévost, som även Jules Massenet tidigare gjort en opera av, men Massenets opera framstår som en blek kuliss mot Puccinis passionsdrama. Detta var något helt nytt inom operakonsten. Puccinis passioner är verkliga, de glöder och brinner och rasar och förtär sina karaktärer till kropp och själ så att ingenting blir kvar av dem, varpå de blir desto mera levande och eviga just genom sitt offer.



”La bohème” grundar sig också på en fransk roman från 1840-talet, men Puccini gjorde något helt annat av dessa fattiga parisiska bohemer än Henri Murger. Den lilla fjantiga sömmerskan Mimi blir hos Puccini operalitteraturens mest älskvärda för att inte säga bedåransvärda kvinna i all sin enkla och ärliga innerlighet. Hennes sjukdom kommer fram i operan endast gradvis och försiktigt, när hon först presenterar sig finns den redan men bagatelliseras bort av henne själv, medan den blir tydlig först i tredje akten genom kärlekskrisen med Rodolfo. Sedan kommer den långa utdragna passionshistorien, där hennes död skildras med en inlevelse som bara måste väcka floder av tårar varje gång.

Hans följande opera ”Tosca” är hans mest dramatiska och bygger på en verklig händelse. Scenen är Rom under Napoleontiden, och Rom förtrycks av en poliskommissarie som hänsynlöst jagar oppositionella frihetsivrare. Madame Tosca är en operasångerska som älskar målaren Mario Cavaradossi, som har revolutionära kontakter, och när en av dessa flyr undan myndigheterna gömmer Cavaradossi honom i kyrkan där han arbetar på en tavla, men polismästaren Scarpia är dem på spåren och ger sig inte. Även han älskar Tosca men vet att han aldrig kan få henne så länge Cavaradossi är i vägen. När han får veta att Cavaradossi skyddar flyktingen arresterar han målaren och torterar honom för att få honom att avslöja flyktingen. Tosca kan inte uthärda hans tortyr och lyckas utverka målarens befrielse om hon ger sig åt polismästaren. När denne då äntligen kommit så långt som in i hennes armar knivhugger hon honom dödligt.

Hon har då lyckats utverka målarens befrielse på så sätt, att plutonen som skall arkebusera honom utrustats med lösa skott, varpå hon efter skenexekutionen skall kunna ta hand om honom.

När skenexekutionen ägt rum och Tosca skyndar sig fram för att ta hand om sin älskade visar det sig, att polismästaren inte alls gett order om lösa skott. Samtidigt hör hon hur rättsbetjänterna är på väg upp för att ta hand om henne efter att mordet på Scarpia upptäckts. Då störtar hon sig ut för Castell Sant’Angelos tinnar. Sålunda blir alla i denna opera totala förlorare medan dock kärlekssagan och musiken lever vidare och aldrig upphör att triumfera.

I hans nästa opera ”Madame Butterfly” är scenen en helt annan värld. En geisha i Nagasaki utnyttjas till att ha roligt med av en amerikansk löjtnant på besök med amerikanska flottan, men hon tar deras för syns skull ingångna äktenskap på allvar och förblir honom trogen medan han är borta i åratal. När han äntligen kommer tillbaka har han gift sig med en amerikanska, som han har med sig, medan ”fjärilen” har en redan två år gammal son med honom.

Återigen är det den lilla kvinnan som gestaltas och höjs till skyarna genom Puccinis hittills mest välkomponerade och vackraste musik. Mot ”Madame Butterfly” med dess genomgående fina filigranarbete i kompositionen framstår Wagners väldiga ”Tristan och Isolde” som otymplig och grov.

I sin nästa opera hemsöker Puccini åter en helt annan värld, nämligen vilda västern. ”Flickan från Vilda Västern” är en uppsluppen rövarromantisk skröna om guldgrävare och banditer i den vildaste vildmarken som förenas genom en barflickas affärsverksamhet på en krog. Det förekommer även indianer, men det vilda gänget av pionjärer är den huvudsakliga charmen i operan, som åter bjuder på ett oändligt generöst utbud av överväldigande skön musik. Här är den centrala flickan ingen skyddslös martyr som måste acceptera sitt öde, utan Minnie kan slåss, hon fuskar i kortspel, hon kan hantera vilka grovhuggare som helst och gör det med besked, och hon kan till och med lura rättvisan. Ingen dör i denna burleska opera medan dock en nästan blir hängd inför alla på scenen.

Första världskriget ledde till en fördröjning av hans nästa opera ända till 1917, och beroende av kriget blev "Svalan" ingen framgång på grund av världsliga komplikationer – premiären ägde rum i Monte Carlo, som inte var krigförande, den är påtagligt inspirerad av wieneroperetten och har därför lättvindigt skuffats åt sidan och försumrats som inte i klass med hans övriga operor och nästan stämplats som operett, men det är minsann ingen operett utan en helaftonsopera som alla de andra och därtill hans mest charmerande. Den har skildrats som en fortsättning på "La bohème" 20 år senare med ungefär samma karaktärer men nu i mera ansedd och mognad ställning. Ingen dör heller här, men den centrala kvinnogestalten blir icke desto mindre höjd till skyarna av musiken genom sin frihetssträvan som kvinna.

Hans följande opera är "Triptyken", tre enaktare av vilka den tredje är den övermåttan komiska "Gianni Schicchi", som bygger på en anekdot av Dante.

Hans avslutande opera är "Turandot" som han avbröts i komponerandet av i början av tredje akten genom döden, men han hann genomföra operans väsentliga del, som är skildringen av slavinnan Liù, som i motsats till den absurt grymma prinsessan Turandot verkligen älskar Kalaf i total självupppoffring, som hon genomför – hennes avsked blev det sista Puccini komponerade. Återigen är det den lilla kvinnan som hyllas med ett gripande apotheos av skönhet med bestående oförlömlighet.

Några andra operor får vi inte försumma på vägen. Det gäller främst den redan nämnda "Carmen" av fransmannen Georges Bizet, som dog ung utan att han hann uppleva sin främsta operas bestående furore över hela världen.

Vi har även nämnt Berlioz' "Trojanerna", hans sista och största opera, som troligen är operalitteraturens mest underskattade opera. Den är i klass med Wagners största men är ack så mycket mera intressant och variationsrik, då hela Iliaden och Eneiden gestaltas på scen genom oförlömlig musik, som bara blir bättre hela tiden. Man kan aldrig bli mätt på denna enormt vidlyftiga och rika opera. Varje gång man återvänder till den finner man nya diamanter och guldgruvor att ösa ur. Han själv skrev librettot som till alla sina operor, och om valet skulle stå mellan alla Wagners operor och denna skulle jag välja denna.

Även Ryssland åstadkom betydande operor under 1800-talet. Den mest epokgörande var Modest Mussorgskijs "Boris Godunov" på Pusjkins drama som först sattes upp 1869 men togs ner då innehållet ansågs stötande för regimen. 1872 sattes en ny version upp och blev en stor publikframgång, men även denna ansågs misshaglig för regimen. Ingen opera har genomgått så skiftande öden som denna opera. Rimskij-Korsakov redigerade den och möblerade om i handlingen, och den versionen blev sedan den konventionella, som kunde spelas var som helst utan att väcka anstöt. Först i vår tid har Mussorgskijs originalversion börjat tas till heders igen, och den ska sättas upp här i Göteborg kanske redan nästa säsong.

Det är en opera som skildrar hela det ryska samhället under den "stora oredans tid" i början av 1600-talet innan Romanovarna kom till makten. Tsaren är Boris Godunov, som utsätts för en revolution, en hel akt tilldrar sig i Polen och är polsk, det förekommer ett antal munk- och klostercener utom folkscener och revolutionsscener, medan även tsarens familjeliv skildras med omsorg och ömhet. Inte ens Verdi åstadkom någonsin en så brett skildrande opera omfattande ett helt samhälle ur olika skikt och perspektiv.

Tjajkovskij skrev 10 operor, men det är bara hans två Pusjkinoperor som i allmänhet spelas, "Eugen Onegin" och "Spader dam". Den förra är en salongsopera, medan "Spader dam" är en spökhistoria nästan i Edgar Allan Poes stil och är Tjajkovskijs starkast inspirerade opera – musiken är magnifik och trollbindande alltigenom, medan dess dramatik stundom når nivåer av nästan outhärdlig spänning. Pusjkins novell är ganska cynisk, medan Tjajkovskij med sin bror

Modest som librettist ger dramat en mera mänsklig, innerlig och tragisk prägel. Musiken måste anses höra till Tjajkovskijs allra bästa och mest dramatiska.

En annan udda opera med övernaturliga ingredienser är den enda opera som Jacques Offenbach hann med att frambringa i sitt öververksamma tonsättarliv, nämligen "Hoffmanns äventyr", som bygger på historier av den bisarre E.T.A.Hoffmann, en författare som inspirerat musiker till kompositioner kanske mer än någon annan författare utom Shakespeare. Operan är genomgående genialisk både musikaliskt och handlingsmässigt. Även denna opera blir man aldrig färdig eller mätt på utan måste bli en opera att alltid återvända till. Den är rikt utrustad med melodier och arior som man aldrig glömmer av alla de slag, från dryckesvisor, förförelsearior och burleska ballader (som "Kleinsack") till hans kanske mest berömda aria, Barcarollen, som är en duett mellan alt och sopran.

Vilken är då min egen favoritopera i detta omfattande urval? Det är svårt att säga, då de måste bli ett antal som är svåra att jämföra med varandra, då de är så olika, men skulle jag nödgas välja ut en, som jag skulle finna fler förtjänster i än någon annan, för dess melodirikedom, mänskliga innehåll och kompositionsmässiga kvalitet och genialitet, så skulle det nog bli "La bohème".



Det finns ju ett antal både grammfon- och filminspelningar av denna opera, men av filminspelningarna är väl Franco Zeffirellis med Mirella Freni från 1965 utan tvekan den bästa. En berömd grammofonsinspelning med Anna Moffo och Richard Tucker gjordes av Erich Leinsdorf, medan jag håller den italienska från Accademia di Santa Cecilia i Rom med Renata Tebaldi och Giacinto Prandelli som den mest övertygande Rodolfo någonsin och med Alberto Erede som dirigent som min bestående favorit (Decca 1950).

Slutligen ett P.S. till förra numrets artikel om "världens bästa symfonier": en symfoni försumrades och glömdes skändligen bort i förbifarten, och det var Dvoraks sista symfoni "Från nya världen". Fastän han levde i ytterligare fjorton år efter denna sin mest lyckades och älskade symfoni blev det inga fler symfonier från hans penna. Han komponerade den i Amerika under sin resa där. Den saknar motstycke i sitt medryckande och ytterst melodiöst lyckade innehåll. Denna symfoni måste slå an på vem som helst från början och har alltid förblivit en favorit hos gemene man.

## *Gamla filmer*

Vi har inte sett några nyare filmer sedan senast, varför man kan se desto flera gamla.

Äldst historiskt var Robert Wises "Helena av Troja" från 1958 med två helt okända skådespelare i huvudrollerna som Helena och Paris, medan Brigitte Bardot spelar en viktig roll i början som Helenas slavinna, som hjälper Paris och Helena att rymma. Hon har tilldelats den gästande Paris av den svartsjuka Menelaos att ha som underhållning under natten, men Brigitte får alltså en helt annan funktion. Fastän man inte ser hennes ansikte när hon gör entré känner man genast igen henne på figuren. Redan här i denna film är hon en uttalad djurvän.

Filmen är förvånansvärt bra för att vara Hollywood. Det är ingen hollywoodisering av Iliaden, som man hade kunnat förmoda, utan snarare en otroligt skickligt gjord komprimering, då faktiskt allting finns med och lite till. Mer än hälften av filmen utspelar sig i Sparta, och när Homeros inledning inträder i handlingen är filmen redan på sin 75-e minut. Den är inte mer än två timmar lång och är därigenom märkvärdigt effektiv som episk storfilm med högt tempo och starkt underhållningsvärde hela vägen, medan de flesta filmer av detta slag brukar bjuda generöst på transportsträckor med många ofrånkomliga tupplurar. Musiken förgyller även tillvaron med framför allt romantisk accentuering av den inte överdrivna men dock så viktiga kärleksintrigen och är av ingen mindre än Max Steiner, som ju till exempel gjorde musiken till "Borta med vinden". Musiken kulminerar med den ohyggliga våldsorgien i och med trähästkuppen efter att trojanerna fått festa färdigt först. Bland skådespelarna märks Cedric Hardwicke som gamle kung Priamos, som här blir den som får uttala det trojanska krigets berömdaste replik, när han tar Helena om hakan och säger: "Så detta är ansiktet som sjösatte tusen skepp." (*Christopher Marlowe*)

Sedan måste vi göra ett hopp fram till 1800-talet nästan 3000 år senare. Filmatiseringen av "Pickwickklubben" från 1952 håller mer än väl fortfarande och kan aldrig ha överträffats. Det har knappast gjorts någon film mera stiltrogen Dickens än denna. Varje karaktär är fullständigt äkta och övertygande och får briljera på sitt eget sätt, från James Hayter som Pickwick till Nigel Patrick som Mr. Jingle, medan den som ändå tar priset är den utomordentlige Donald Wolfitt som sergeant Buzfuz, som leder det absurda rättegångsdramat, som tvingar Mr. Pickwick i fängelse, varpå filmen även bjuder på ett imponerande pathos genom scenerna från den tidens fängelseförhållanden omkring 1830 jämte den överdängande äventyraren Mr. Jingles drastiska förändring genom omslaget i hans lycka.

"King of the Khyber Rifles" (1954) utspelar sig 1857 i samband med Sepoyrevolten i Indien, men Talbot Mundys mest berömda roman utspelar sig egentligen på 1870-talet, då handlingen är Afghanistan och briterernas problem där på den tiden. Fastän Tyrone Power får spela huvudrollen är filmen en katastrof, då den fullständigt fuskar bort den mycket intressanta och exotiska romanen. Dess huvudperson är en vacker afghansk prinsessa som är primus motor i det planerade afghanska upproret, som andra planerar men utnyttjar henne för, men i denna taffliga film är hon ersatt av en billig amerikansk aktris ungefär som Betty Hutton och inte bättre än en löjlig tonårsflicka. Hon lär ha fallit för Tyrone Power direkt och mer eller mindre vanmäktigt spelat sin roll. Landskapsbilderna och miljöfotograferingen är imponerande, filmen är sevärd mest bara därför, men allt är filmat i Kalifornien.

Fastän den är i svartvitt är då Henry Kings "Stanley och Livingstone" från 1939 en överlägset bättre äventyrsfilm, som dessutom är en sann historia. Stanley och Livingstone spelas av Spencer Tracy och Cedric Hardwicke, och de har verkligen ansträngt sig för att levandegöra dessa hjältar bland resenärer. Vänskapen mellan dem skildras med djup innerlighet och förståelse, och Spencer Tracy själv lär ha förändrats som karaktär för resten av livet. Den karaktären skulle han sedan fortsätta utveckla och renodla i nästan varje film han gjorde för att kulminera som domaren i "Dom i Nürnberg" mer än 20 år senare. Den dramatiska höjdpunkten nås när han får försvara sin autentiska reseberättelse inför det kungliga geografiska sällskapet i London, som inte kan ta hans reseskildring på allvar, tills budet kommer om Livingstones död med leverans av läkaren-missionärens egna dagböcker, som bekräftar Stanleys dokumentation. Det är en underbar historia som man för en gångs skull verkligen lyckats levandegöra och leva upp till på film.

Senare på 1800-talet inträffade världsutställningen i Paris med invigningen av Eiffeltornet, som firades med ballongfärder och annat. En ung engelska (Jean Simmons) reser dit tillsammans med sin bror (David Tomlinson) efter en längre resa omkring Medelhavet och råkar illa ut för ett outrannsakligt mysterium. De tar in på ett helt vanligt turisthotell för att närvara vid världsutställningens invigning följande dag och får skilda rum, men när hon stiger upp på morgonen och skall gå in till sin bror finns hans rum inte kvar, och hotellpersonalen förnekar att han någonsin existerat. De påstår att hon inbillar sig att hon haft en bror och råder henne att genast fara hem till England. Kanske han är där och väntar på henne.

Detta kan hon naturligtvis inte acceptera, hon kände ju sin bror om någon, men hon möter bara murar av förnekelse överallt, tills hon råkar på Dirk Bogarde som engelsk målare bosatt i Paris. Han hjälper henne komma till rätta med problemet, och intrigen urartar till en ständigt alltmer spännande thriller som är omöjlig att gissa sig till lösningen av, men denna visar sig till slut vara fullständigt logisk. Det extrema mysteriet var inte något mysterium alls, men här skall inte avslöjas mera. "So Long at the Fair" gjordes 1950.

Om vi då hoppar fram till andra världskriget såg vi en förträfflig film av Carol Reed från 1944 som hette "The Way Ahead" skriven av Eric Ambler och Peter Ustinov, som själv spelar med i filmen och gör en alldeles utmärkt roll som främlingsfientlig cafévärd i Libyen, samt med andra skådespelare som David Niven i den ledande rollen, Stanley Holloway som trotsig soldat och även Trevor Howard i en liten marinofficersroll, kanske hans första. Filmen berättar om utbildningen av en pluton, det är unga vanliga gossar som inkallas för tjänstgöring i ett berömt regemente som funnits sedan Napoleons tider, men utbildningen av dem blir lång och svår, och många gör motstånd mot den påfrestande järnhårda disciplinen. Så långt är filmen nästan dokumentär till sin prägel, men efter en timme skickas plutonen äntligen ut i kriget, och då börjar allvaret, då händer det saker, och då blir filmen en verkligt dramatisk krigsfilm. Till slut är de unga soldaterna fullt utbildade till heroisk professionalism, och särskilt imponerande är den dramatiska torpederingen av deras fraktfartyg, som måste ha haft en viss betydelse för Noel Cowards senare mästerverk "In Which We Serve", filmen om ett slagskepps historia från varvet till torpederingen.

"Cloudburst" äger rum efter kriget men är ändå en krigshistoria. Det ledande paret är lyckligt gifta, hon har klarat sig levande genom krigets inferno av förföljelser på kontinenten, och han är krypteringsexpert och har under hela kriget dechiffrerat koder. Det är det filmen

handlar om. Den är skriven av Leo Frank, samma manusförfattare som skrev manuset till Michael Powells "Peeping Tom" ("Smygtittaren") bland andra filmer, och även denna historia är oändligt fascinerande i sin intrikata intrig.

Robert Preston i huvudrollen hamnar i en situation där han inte anser sig ha något annat val än att ta lagen i egna händer, då han ändå ingenting har att förlora och ingenting att leva för. Det är en mycket noir historia, det är inte mycket våld och dramatik i filmen, men det är desto mer som indirekt kommer fram – denna anspråkslösa film ger därför anledning till mycket eftertanke. Han är fullständigt konsekvent och tar tveklöst ansvar för sina handlingar när lagen träder in, men han har skickligt legat före hela tiden, och inte ens publiken har fullt kunnat förstå eller förutse hans handlingssätt. Det är en oerhörd tragedi men genomförd med fulländad självkontroll.

"Take my Life" (1947) är en annan kvalificerad thriller men i operabranschen. Huvudpersonen är Greta Gynt som operasångerska, lyckligt gift med sin egen manager, som råkar illa ut, då han arresteras för mordet på en tidigare älskarinna. Detta är något så ovanligt som en musikalisk thriller, då en liten melodi blir nyckeln till mysteriets lösning. Marius Goring gör en mycket intressant roll som rektor för en skola, och thrillern urartar till en extrem nagelbitare när finalen äger rum på tåg. Detta var Ronald Neames första film och kanske hans bästa.

Marius Goring spelar också en av huvudrollerna i skolfilmen "Mr Perrin och Mr Traill" om två rivaliserande lärare. Den andre läraren är David Farrar som även här, liksom i nästan alla hans filmer, är en överlägsen typ som dricker. Han är ny som lärare på skolan och rubbar Gorings cirklar, som ändå varit på skolan i 21 år och inte kan tåla överlägsen konkurrens. Konflikten mellan dem börjar i det småttiga, lånade paraplyer, rätten till skolans badkar och annat sådant, men gradvis stiger den futtiga rivaliteten till krisartade höjder och kulminerar i så dramatiska skeenden att man inte tror sina ögon. Det är nästan ofattbart att två lärare inte kan samsas så till den grad att det leder till katastrof för hela skolan. Det är en liten storm i en tekopp som urartar till rena orkanen.

Slutligen en praktfull komedi från 1962. Det var en nyhet att Peter Sellers alls hade gjort en sådan film. Den heter "Trial and Error" och handlar om en rättegång. Peter Sellers är advokaten som av en ren slump får till uppgift att försvara Richard Attenborough som verkar ha begått ett mord. Denne är en extremt fridsam man som egentligen bara vill vara tillsammans med sina undulater, men han råkar bli gift med en kvinna som ingen man någonsin frivilligt skulle drömma om att gifta sig med. Det är inget fel på henne, men... Situationen blir intressant när hon skaffar sig en hyresgäst och låter honom dela hennes säng, men det är inte detta som utlöser krisen utan något helt annat. Den anklagade mördaren är det mest hopplösa tänkbara av alla fall, och så får han till advokat Peter Sellers. Det är bäddat för katastrof, och det blir mycket riktigt en total katastrof av hela rättegången, och ändå är utgången inte självklar.

Det fantastiska med denna film är att båda dessa sorgliga skepnader håller masken så fullkomligt konsekvent genom hela filmen och alla dess absurditeter, som alla utom dessa två bara kan skratta sig fördärvade åt. Peter Sellers tar sig själv på högsta allvar med all sin höga lärdom med latinska citat och allt, han är verkligt boklörd och en extremt seriös advokat, vilken roll han spelar med hela kraften av sin överlägsna löjlighet. Richard Attenborough är lika löjlig i sin harmlösa förskrämdhet som en liten man som inte kan rå för sina handlingar när vem som

helst annars i samma situation inte hade kunnat göra annat än det samma som han men långt tidigare. Det är två hjälplösa förlorare som hamnat i ett så hopplöst rättsfall att faktiskt ingen kan hantera det. Det är en charmerande liten komedi i all sin pittoreska idyll av oemotståndligt patetisk älskvardhet.

### *Några milstenar, april 2017*

- 1 Abbé Prévost 320 år (som skrev *Manon Lescaut*, 1731)  
100 år sedan Scott Joplin gick bort.
- 2 Karl den Store (Charlemagne) 1275 år.
- 4 Anthony Perkins 85 år (död)
- 6 100 år sedan USA gick med i första världskriget.
- 8 1800 år sedan kejsar Caracallas död.
- 13 Edward Fox 80 år.  
275 år sedan första framförandet av Händels 'Messias'.
- 14 Valerie Hobson 100 år.
- 16 Wilbur Wright 150 år, flygpionjär.
- 17 Thornton Wilder 120 år.
- 19 50 år sedan Konrad Adenauers bortgång.
- 22 100 år sedan Lenin skickades från Schweiz i en plomberad vagn till Petrograd av tyskarna.
- 29 Daniel Day Lewis 60 år

### *Tillbaka till Zanskar, del 20: Greenland. (Ladakh och Zanskar, augusti 2015)*

Min gode gamle värd på Greenland brukade säga till mig, att hans Greenland var mitt hem i Indien. Nu hade han avhänt sig verksamheten och hyrt ut sitt hotell på två år till hinduer som mest bara tog emot hinduiska gäster, och Raju, min värds tidigare kökschef under många år, hade övertalat mig att bo hos honom i hans *Green View* i stället, ett mindre men modernare hotell med mycket skralare utsikt. Greenlands uthyrning på två år skulle sannolikt bara bli ett, och vår vän Tara Chand stod i faggorna och hade gärna övertagit rörelsen, om han inte råkat ut för en ekonomisk katastrof som gjorde honom fattig – han hade i ett slag förlorat 100,000 kronor i lån till en irländare som hamnat i fängelse i Turkiet. Min värd Hari Singh hade blivit mycket besviken. Raju hade varit hans självklara arvinge till Greenland men skapat sig ett eget mindre hotell, och Tara, som hyrt det förra gången och skött det väl, hade förlorat alla sina kort. Nu infann sig möjligheten att jag skulle kunna rädda situationen med att träda in som delägare.

Det var verkligen lockande. Jag var mycket fäst vid Greenland efter att ha bott där i tolv år och trivts där bättre än någon annanstans i Indien både hälso- och miljömässigt, och det var underbara människor jag hade att göra med, särskilt Taras familj. Jag firade min födelsedag med dem varvid jag bjöd Tara på whisky. Hans far hade som militäranställd efter sin pensionering undfått gratis whiskyransoner varje månad som han kunde bestämma själv, men han var borta nu, så min whisky var mycket välkommen.

Tara ville försäkra mig om min ålderdom, bygga ut sitt hus till en bostad åt mig och försörja mig tills jag dog, han hade tre söner och fyra barnbarn och var inte ens 50, och därtill kom frestelsen om Greenland.

Johannes avrådde mig från alla tänkbara indiska äventyrligheter. Det kunde framför allt uppstå juridiska problem, och hade jag råd att punga ut med 70,000 kronor när jag inte ens visste hur mitt liv skulle bli ekonomiskt efter min ålderspensionering nästa år? Det avgörande ordet skulle troligen fällas av min bank, som bättre än vi kunde veta vad affärsinvesteringar i Indien kunde medföra.

På samma dag stötte jag ihop med två australiensare, den ena i Vashisht och den andra i Old Manali. Martin i Vashisht hade jag sett där under flera år men aldrig pratat med honom förrän nu. Han kom egentligen från Birmingham men hade tidigt kommit till Australien men småningom hamnat i Vashisht, som han betraktade som sitt enda hem. Han hade en bror kvar i England som han sällan besökte, och i Australien ansåg han att man drack för mycket medan han hellre höll sig till holken. Han talade mycket lågmält men såg bra ut fortfarande vid 63.

Den andre kom vandrande förbi mitt kafé i Old Manali, slog sig ner vid mitt bord och började orera. Han var den gudabenådade pratkvaren, men jag tålde honom, och ju mer jag lyssnade till honom, desto intressantare blev hans monolog. Han visste allt om det ockulta i synnerhet politiskt och var hemma i hela den religiös-politiska världen av intriger och sanslösa manipulationer. Han var hemma från Melbourne, stor och kraftig, hade kört motorcykel upp förbi Manikaran och där fått punktering, han hade fått leda motorcykeln ett bra stycke, och han var ganska desillusionerad. Han hade varit här 1984, då hade världen sett annorlunda ut, inom samväldet hade man då fått visum på 49 år till alla länder inom samväldet, vilket tog slut i och med mordet på Indira Gandhi. Han hade studerat antroposofi och hade särskilt intressanta saker att berätta inom detta område. Han hette Philip och var en utomordentligt intressant bekantskap som man gärna skulle vilja träffa igen, vilket man dock troligen inte skulle göra.

Han var kanske den märkligaste nya bekantskapen på hela min resa, och hans undervisning gav mig oändligt material till eftertanke. Han var som en öppen bok, och ingen liten sådan, utan som en koncentrerad encyklopedi över hela samtidens samlade och mest aktuella esoteriska vetande. Liksom med Miki i Wanla skulle jag djupt beklaga att jag knappast skulle få någon kontakt med honom igen.

På lördag reste jag vidare till Dharamsala efter ömt farväl till alla vänner. Som vanligt blev den resan fruktansvärd. Den skall bara ta 10 timmar men tog 12 på grund av punktering den sista längsta och mest stökiga milen, och naturligtvis fanns det inget reservdäck, utan man måste laga ringen vid en verkstad. Bussen stannade vid tre innan vi fann en verkstad som dög.

Lyckligtvis hade jag startat tidigt på morgonen, och klockan 6 var vi framme. Resan kostade 400 rupier medan den brukat kosta 250. Jag fann mitt gamla rum i Seven Hills, som nu kostade 250 mot 200 förra året. Jag brukade bo i en etta för 70 i Dharamsala. 1998 kunde jag leva gott på 250 rupier om dagen, medan det numera drog sig allt närmare tusenlappen. Förra året fick jag 8 rupier för en krona, i år bara 7. Den avgörande strömkantringen noterades 2010, då det för första gången visade sig dyrare att leva i Indien än i Sverige.

Men man var framme i McLeod Ganj igen, stämningen var god i den tibetanska exilhuvudstaden, och jag kunde se fram emot några välgörande avslutande *treks* bland bergen.

(I nästa nummer: *Avskedets dag.*)



*Prövningsresan, del 5: Frusen i Dharamsala  
(Himachal och Sikkim, november 2016)*

Vädret förblev fantastiskt, och Dharamsala var påtagligt varmare än Manali. Ändå ansattes jag av en frusenhet, som var svår att bli av med. Jag frös på nätterna med två filter och 19 grader i rummet och sov dåligt under oupphörligt åltande av bekymren med Laila Roth och den andra damen som råkat illa ut i Göteborg.

Likväl gick jag som vanligt upp till Triund varje morgon och träffade mina gamla bergsvänner, men lille Lalu var borta. Han hade rest hem till Bodhgaya före Diwali. Min andre bästa vän, som förestod det äldsta kaféet halvvägs upp till Triund, sörjde över miljöförstöringen och den hinduiska massturismen. Jag hade aldrig tidigare sett poliser i Dharamsala, nu fanns det flera och till och med på post i Dharamkot, och nedskräpningen av ungdomar på vägen upp till Triund med plastflaskor, ölburkar, plastpåsar och annat oförgängligt skräp var fruktansvärd. Min vän hade ett torn av tomma ölburkar utanför sitt kafé, som inkräktande gäster bara lämnat kvar, som om det inte räckte med deras infernaliska skräpmusik på burk.

Andra dagen på väg ner träffade jag en äldre sydtirolsk dam som var mycket pratsam och inte ville släppa mig – hon ville helst ha mig till sin guide. Jag träffade min gamle skomakare igen, som jag inte behövt konsultera på ett antal år, och min gamle unge värd på Seven Hills såg jag dagligen, men jag trivdes bra på Kalsang med det bästa singelrummet jag någonsin haft i Dharamsala, medan jag tacksamt intog mitt kvällste på Seven Hills för bara 15 rupier med den unge kocken där, som älskade mig.

Den andra dagen började jag må bättre trots utvakningen och sömnlösheten, och på kvällen på Four Seasons med min regelmässiga Thenthuk för bara 100 rupier råkade jag höra svenska i restaurangen. Det var ett ungt par som arbetade kontinuerligt i Dharamsala för IM (Individuell Människohjälp) där han var lundensare och hon bodde på Amiralitetsgatan i Majorna som nästan granne med mig. Inte nog med det. Vid bordet mellan oss satt det en norska från Oslo med sin tibetanska son, som hon kallade honom, så plötsligt genljöd restaurangen av skandinaviska med representanter för alla de tre övre nordisk-skandinaviska länderna. Det var underbart, och vi satt kvar länge.

Jag sökte min ljuva kvinnliga tandläkare, men hon hade stängt. Jag uppsökte en resebyrå i hopp om att kunna ordna min tågbiljett österut, men liksom för två år sedan var den enda möjligheten att fixa detta att först fara ner till Delhi och göra det där.

Sålunda avlöpte måndagen med tillfrisknande och en lycklig avslutning inför tisdagens makabra amerikanska presidentval, som kunde sluta hur illa som helst. Det var inte ett val mellan pest och kolera utan ett närmast surrealistiskt otäckt skrämmande val mellan en skräcködlan och en översittare som världens mäktigaste nations nästa president för fyra år framåt. Skräcködlan Clinton hade åtminstone ett bra lag omkring sig med Bernie Sanders som stöd medan Trumpen stod fullständigt ensam i sin makabra odräglighet.

Valdagen gick jag ännu en gång upp till Triund och samtalande med min vän på vägen ner om tillståndet. Jag hade haft en sömnlös natt igen, kvällen hade förstörts av en granne på Kalsang som hela kvällen satt utanför mitt fönster och pratade i telefon och spelade odräglig musik. När jag efter klockan 10 bad vänligt om en smula tystnad frågade han: ”Stör det dig?” Svaret blev ja. ”Det skiter jag i,” sade han och fortsatte till klockan 12.

Därefter kunde jag sova en snutt men vaknade klockan 3 och kunde svårligen somna in på nytt. Hälsan var bättre, jag frös inte längre, och jag frågade min vän vad det kunde bero på. Jag hade ätit kött på söndagen men inte på måndagen, det var måndag jag varit misslyckad men

sedan blivit bättre, och han berättade att köttet ofta var dåligt i McLeod Ganj: gammalt, länge legat i kylskåp, och så vidare.

Det uppstod problem i McLeod Ganj. Man kunde inte köpa bussbiljett för att komma vidare, då någon dator krånglade. Vi väntade i 2,5 timmar vid det lilla biljettkontoret med det ständiga beskedet, att ”kom tillbaka om en kvart,” utan att det löste sig under hela tisdagseftermiddagen. På onsdag morgon var det stängt, och man ombads återkomma till lunch. Detta kunde innebära att man kvarhölls en extra dag i Dharamsala.

Och så var det premiärministerns chockartade besked, att alla 500- och 1000-lappar inte längre gällde. Vad tusan betydde detta? På onsdagen skulle alla banker hållas stängda, och till nöds kunde man fortfarande betala med dessa sedlar på sjukhus och vissa statliga institutioner såsom begravningsbyråer. Premiärministern skyllde på omfattande sedelförfalskningskomplotter av jihadister och från Pakistan. Det gällde att bara betala med 500-lappar så länge det gick och skaffa sig så mycket växel som möjligt.

Men detta gick inte alls. Det var tvärstopp i hela staden, och ingen hade kontanter. Till nöds kunde jag hos resebyrån Thomas Cook växla till mig 28 hundralappar för mina 300 svenska och 100 danska kronor. Därmed kunde jag åtminstone köpa mera whisky.

Detta behövdes, ty tydligen hade Trumpen vunnit presidentvalet, och världens farligaste, mest odrägliga och en av dess rikaste män hade blivit president. Han var en clown, dum i huvudet och fullständigt omdömeslös och ansvarslös, och så hade amerikanerna, hela södern och mellanvästern, röstat på honom bara för att slippa Hillary.

Somliga skålade i champagne, och ingen var gladare än Putin. Andra dränkte sina sorger i vad som helst, och jag hade tillgång till den förträffliga ”8 P.M.”-whiskyn, som faktiskt var bra med 42,8 % och 75 cl, två flaskor för 50 kronor.

Inte heller fick jag min bussbiljett för att komma vidare. Bussexpeditionens dator fungerade inte. Alltså satt man fast i Dharamsala med en Trump som president och hela Indien paralyserat av att dess vanligaste sedlar (86% av alla) plötsligt utan förvarning förklarats värdelösa av regeringen med Mr. Modi som premiärminister. Mer än en miljard drabbades av detta, därmed kunde den svarta marknaden bara ytterligare förvärras, och det liknade rena kuppmakeriet.

(I nästa nummer: *På vift i Delhi.*)

*Lugna resan, del 7: Regn i Lamayuru.*  
(*Ladakh, augusti 2016*)

Samtidigt som jag, lämnade större delen av det franska sällskapet Lung Snon. Cathérine hade inte mått bra av luften i Leh (som alla andra) och beslöt att bryta upp tidigare än planerat och tog en jeep klockan 4 på morgonen ner mot Manali. Senare skulle hon fara till Spiti med några vänner – där är luften bättre.

För första gången någonsin upplevde jag igår när jag kom till mitt stamkafé Gesmo på eftermiddagen, när det normalt brukar vara fullt hus, att där inte fanns en enda människa. Det märktes även tydligt att säsongen barkade mot sitt slut, även om den officiellt fortsätter genom hela september. Min tyska väninna från igår stannar vanligen hela september.

Ej heller Helena Norberg-Hodge var här i år. Kanske hon fått nog av Ladakhtanternas otacksamhet för hennes insatser. Och även hon är ju ingen ungdom längre. Hon verkar mer och mer att gå över till att verka för sin ekologiska verksamhet på nätet.

Jag kom i god tid till busshållplatsen för att få en bekväm sittplats på bussen till Khaltse. Bredvid mig fick jag en ung japanska som skulle till Basgo. Hon hade varit i Lamayuru men haft problem med att ta sig från Khaltse till Lamayuru. Khaltsebussen fortsatte från Khaltse till Daa, där det säregna Kalashfolket bor, som sägs vara ättlingar till Alexander den Store – de är ofta blonda och blåögda och verkar indoeuropéer. Ett särskilt kapitel borde ägnas åt dem. De flesta Kalash bor i Pakistan uppåt Swat- och Hunzadalarna.

För att slippa problem med att ta sig upp till Lamayuru nappade jag på första bästa erbjudande – en jeepförare erbjöd sig att köra mig upp för 700. Jag fick ner det till 500. Det var grotesk utpressning, men jag hade råd, klockan var redan ett, och jag ville fort upp till Lamayuru.

Tre andra lokala typer gjorde mig sällskap, som sedan skulle fortsätta till Wanla. Jag blev i alla fall avsatt först, så fick de andra fortsätta till Wanla sedan.

Vid min ankomst mötte mig min gamle värd från Dragon. Han bara råkade vara där. Han erbjöd mig genast logi för bara 100, jag var ju en gammal stamgäst sedan 16 år, men jag valde i stället det finaste rummet på andra våningen för 200. Det var idealiskt. Sedan gick jag upp till klostret för en äntlig lunch.

Vädret var inte det bästa. Redan igår i Leh hade det varit ganska dystert med några regndroppar, och det blev även några regndroppar upp till Lamayuru. Det regnade över bergen. Att vandra upp till Atitse var inte att tänka på.

Dragon hade Wi-Fi, men man var hänvisad till egen dator, och det var mördande långsamt.

Jag gick upp till Shangri-La för min middag, där förekom två israeler som bara var där för att äta, de hade velat fara till Daa, men Daa kräver särskilt tillstånd, så de kom till Lamayuru i stället. De frågade mig om Kashmir, och jag berättade som det var, att det där dödas indiska soldater och jihadister från Afghanistan och Pakistan varje dag, men att det annars inte var några problem i Kashmir – man behövde inte särskilt tillstånd. Det räckte med att man reste dit med livet som insats. Angående de ständiga skärmytslingarna sade de: ”Precis som hemma, med andra ord.”

Ingenting var sig likt på Shangri-La. Min gamle vän värden var i Delhi, och köket sköttes av två unga män, som inte längre kunde laga Thenthuk. Man fick nöja sig med Thukpah, men det var inget fel på den. Jag propsade på påfyllning och fick den.

I stället bjöd gamla Dragon på desto positivare överraskningar. Samtidigt som jag hade det anlänt en engelsman cyklandes, som när jag kom just stod och lagade sina punkteringar. De var sju stycken. Han hade med sin egen cykel kommit från Leh över Nimmu till Chilling och där cyklandes genomfört den utomordentligt svåra trekken över Konzke La (4800 meter) till Hinju över Urtsi till Panji La ner till Wanla och upp till Lamayuru. Han var ingenjör och bodde i Kuala Lumpur men övervägde att flytta tillbaka till England när han nu var pensionerad. Vi fann varandra, han var för tredje gången i Ladakh, och vi hade gott utbyte av varandra, så när han hade sin middag i Dragons kök deltog jag med en kopp te. Till oss sällade sig även en annan gäst i värdshuset, Mira från Köln, som var helt ung men hade rest mycket i Indien och Nepal. Det var fantastiskt att sitta och lyssna på deras berättelser. Dagen var en succé, och Peter och jag planerade en gemensam framstöt mot Wanla i morgon. Vädret var oroligt men inte dåligt.

På morgonen regnade det. Värre kunde det inte bli. Dagen var förstörd. Men det upphörde ganska snart, och vid frukosten klockan 8 kom vi överens om att ändå våga försöket.

(I nästa nummer: *Storm i Lamayuru.*)

### *Resplanerna för i år*

Resplanerna är diffusare än någonsin för i år. Det blev tyvärr inget besök på Balkan i år heller. Deutsche Bahn kunde inte finna någon tidtabell för tågen mellan Belgrad och Sofia, och järnvägsförbindelsen mellan Sofia och Grekland ligger fortfarande nere efter ett antal år – kartan påvisar ett avbrott i järnvägen mellan den sista bulgariska stationen och den första grekiska. Den vanliga påskresan till Italien är dock planerad.

Viking Line har bjudit mig på en kryssning till Helsingfors för lång och trogen tjänst, så någon sorts Finlandsresa blir det nog också i år trots dramatiska komplikationer på hemmaplan. Troligen blir det även åtminstone en Himalayaresa i höst. Så ser det ut just nu. Som vanligt kan vad som helst hända, med reservation för plötsliga ändringar i planerna.

### *Rötter – resenärens tröst*

De finns där från början,  
genom dem kom du till världen,  
du kan aldrig någonsin förlora dem,  
de följer med dig vart du än beger dig,  
och om du berövas dem, de sågas av brutalt,  
så kan du ändå ej bli av med dem,  
hur osynliga de än är i skydd av jorden,  
men du kommer alltid att förnimma dem  
och känna av dem desto mer om de är hotade.  
Måhända hade du dem redan långt innan du föddes  
som en arvsbelastning av ett andligt slag  
att ha med dig som ett slags startkapital  
för livets resas farliga och obekanta äventyr  
som kan föra med dig vart som helst  
på ödets irrfärder till överraskningarnas mål,  
men som till slut skall föra dig i hamn  
där du skall alltid höra hemma  
hos ditt ursprungs rötter  
i direkt kontakt med hela universum.

26.3.2017